

PIERWORODNY (388) *ai*

pierworodny (272), **pirworodny** (116); pierworodny *PatKaz I* (40), *PatKaz II* (33), *PatKaz III* (9), *GliczKsiąż*, *SeklPieś*, *KrowObr* (2), *Leop* (8), *BiałKat* (2), *KuczbKat*, *KarnNap* (2), *ModrzBaz*, *SkarJedn*, *KochPs* (2), *StryjKron* (2), *NiemObr*, *ReszPrz*, *Calep* (3), *WysKaz* (3), *SarnStat* (3), *PowodPr*, *SkarKazSej*, *ZbylPrzyg* (2); pirworodny *OpecŻyw* (3), *HistJóz* (2), *BartBydg* (2), *WróbŻołą* (3), *SeklKat*, *RejKup*, *KromRozm II* (3), *KromRozm III*, *LubPs* (2), *RejAp*, *RejPos* (42), *GrzegŚm*, *RejZwierc* (3), *WujJudConf*, *RejPosWstaw*; pierworodny : pirworodny *RejPs* (1:1), *SeklWyzn* (1:2), *BibRadz* (23:4), *BielKron* (5:19), *Mącz* (1:3), *HistRzym* (3:2), *WujJud* (5:3), *BudBib* (23:4), *CzechRozm* (28:1), *SkarŻyw* (19:4), *CzechEp* (5:1), *LatHar* (5:2), *WujNT* (22:2), *SkarKaz* (8:1).

e pochylone, *oba* o jasne.

sg m N piérworodny (75). ◊ *G* piérworodného (89); -ého (2), -(e)go (87). ◊ *D* piérworodn(e)mu (9). ◊ *A* piérworodn(e)go (32), pierworodny (26). ◊ *I* piérworodnym (46), piérworodn(e)m (1); -ym : -(e)m *BibRadz* (3:1). ◊ *L* piérworodnym (21). ◊ *V* piérworodny (1). ◊ *f N* (*attrib*) piérworodną (5), piérworodna (1) *OpecŻyw*. ◊ *G* piérworodn(e)j (5). ◊ *D* piérworodn(e)j (3). ◊ *A* piérworodną (3). ◊ *I* pierworodną (5). ◊ *L* piérworodnej (4); -ej (1), -(e)j (3). ◊ *n N* piérworodn(e) (1). ◊ *G* piérworodn(e)go (3). ◊ *A* piérworodn(e) (11). ◊ *L* piérworodnym (1). ◊ *pl n m pers* piérworodni (6). *subst* piérworodn(e) (4). ◊ *G* piérworodnych (18). ◊ *D* piérworodnym (3). ◊ *A m pers* piérworodn(e) (3). *subst* piérworodn(e) (10). ◊ *I m* piérworodnymi (2).

Sł stp: *pirworodny*, *pirzworodny*, *Cn notuje*, *Linde XVI – XIX w.*

1. *Urodzony jako pierwszy*; *primogenitus BartBydg*, *Vulg*, *Mącz*, *Modrz*, *Calep*, *PolAnt*, *JanStat*, *Cn*; *primigenius Calep*, *Cn*; *protogonos Mącz*, *Cn*; *primigenitus*, *primigenus Cn* (201) : *BartBydg* 123; *Prototonis*, latine *primogenitus vel primo enixa*, *Pirworodny/ álbo Pirwiałtka. Mącz* 327d, 145d, 327d; *Calep* 848a, b, 866b.

a. *O ludziach lub zwierzętach* (194) : Abel był dobry/ ípráwiedliwy/ cnotliwy/ boiący íie Bogá/ á około páfienia dobytká íie obierał/ s ktorego mleko y pirworodne dobytki Pánu Bogu ofiárował. *BielKron* 2v, 36 [4 r.]; *RejPos* 56; *BudBib Ex* 34/20, *Num* 18/15 [2 r.], *Deut* 33/17; *SkarŻyw* 480; *IEłz*cze mi pierworodna ízwaczká nie doroflá/ Y do rozumney ípráwy íelzcze mi nie przyízlá/ *Ktoráby/ zacna Páni/ íłufzna oddáć tobie/ Byś íą do íwey poíługi wycwiczylá íobie. ZbylPrzyg ktv.*

pierworodny od czego (1): Ale zá pierworodne od Krowy/ Owce/ y Kozy nie bédziefz brał okupu/ ábowiem íą poíświęcone *BibRadz Num* 18/17.

pierworodny z czego (1): y tám że offiárowáć bédziefcie/ zupełne offiáry y też witeczne/ dzieiefciny y pierwoćiny rák wálznych/ íluby y dáry/ pierworodne z Wołów y z Owiec. *Leop Deut* 12/6.

Wyrażenia: »pirworodny brat« (3): [*Jakub*] podał á przyniosł pokarm oycu íwemu/ y odzierał błogofłáwieńftwo przed pirworodnym bratem íwoim. *RejPos* 56v, 56v [2 r.].

»pierworodne dziatki (*a. dziecię*)« [*szyk 2:1*] (3): Przecż pirworodne dzyatki dawano do kosciołá. *RejPos* 56 *marg*, 56; puícił Pan Bog ná Egipcyaný Aniołá burzycielá/ ktory wchodząc w dom káздеgo/ zábijáł pierworodne dzieiefię y pierworodne bydlę *SkarŻyw* 480.

»płód pierworodny« (1): A śmierć nie próżnowáłá/ [...] Płód wewízytkim AEgypcie piérworodny zbiłá *KochPs* 117.

»potomek pierworodny« (1): Aby Król Naiáfnieyfzy Zygmunt Trzeci, ná Królestwo Szwedzkie fukcedował dziedzicznym právem, y iego potomek pierworodny *SarnStat* 108.

»pirworodna siostra« (1): pirworodna siostra [*panny Marii*] téz Maria ijmieniem/ [...] chciała gody czynitz synowi fwému Iánowi *OpecŻyw* 40v.

»pirworodne stworzenie« (1): kazał pobić każde pirworodne stworzenie ná ziemi á morze głębokie ná częłci rozdzielał *RejPs* 203.

»pierworodny syn (a. synaczek)« = *primogena Mącz; primogenitus filius, primogenitum Vulg, PolAnt* [w tym: w połączeniu z imieniem (17), o Chrystusie jako synu Maryji (13)] [szyk 34:20] (54): *Leop Gen* 36/15, 46/8, *Deut* 25/6, 1.*Reg* 16/6; Byli tedy Rubená pierworodnego syná Izráelowego policzeni/ [...] káždy mężczyzná miánowicie z ofoby fwey *BibRadz Num* 1/20, *Gen* 22/21, 27/32, 35/23, 2.*Reg* 3/27, 1.*Par* 8/1 (9); S tego téz rodzaju Semowego pirworodni synowie byli ząwždy Kápłány áz do Aroná. *BielKron* 11v, 14, 14v, 18v, 438v [2 r.]; *Mącz* 322b; Cefarz ten iefthci oćiec niebiełki/ który da tę wftawę/ że ktożby z rużył dzień pierworodne⁸⁰ syná iego/ áby śmiercią vmárł. *HistRzym* 50, 48v; *RejPos* 17v, 56v [3 r.], 215v; *KuczKat* 35; *BudBib* c2, *Ex* 34/20, *Num* 1/20, 3/45, 46, 50, 1.*Reg* 8/2; *CzechRozm* 160v [2 r.], 161, 164; *SkarŻyw* 112 [2 r.], 113, 269, 482; *NiemObr* 167; Márya porodziła pirworodnego Syná fwego/ y w pielużki go powiła/ y we żłobie położyła. *LatHar* 529, 128; *WujNT Matth* 1/25, 5, *Luc* 2/7, s. 198 marg; *SarnStat* 593; *SkarKaz* 488b; Szełnałte láto twoie/ podrzyże te fzátki Ktorec mátuchná dáła/ áz cię zás te fzátki Potym zláty nádbieżą/ á pierworodnego Zákolyfzelz rękómá synaczká fwoiego. *ZbylPrzyg* B2v.

Szereg: »starszy i (albo) pierworodny« [szyk 2:1] (3): *RejPos* 56v; wiele synów pierworodnych y ftárfzych [*plures filii primogeniti vel seniores JanStat* 562] po śmierci rodziców fwych fwowolnie bez żadnéy boiáźni y względu máietność oycowłką márnotrawnym zbytkiem vtracáią *SarnStat* 593, 593.

Przen (56) : *LubPs* T5; ieftełmy ludem twoim/ któryś ty łobie názwał pierworodnym/ iednorodnym/ y namilżym twoim *BudBib* 4.*Ezdr* 6/58; *LatHar* 203.

Wyrażenia: »jako (a. prawie) pierworodna ofiara« (2): wy ktorzyfście fie sftháli práwie pirworodną ofiárą Bogu Oycu/ przez opowiedánie Ewányeliey fwiętey/ ftoycie mocnie przy tym *RejPos* 261v, 342v.

»pirworodny syn (a. synaczek)« = *człowiek jako dziecko Boże* [szyk 3:2] (5): Bo iefli przy nim mocno á ftale trwác będzieł/ wżytki ty błogofławieńftwá odniefielz/ ktore fá zgotowáne pirworodnym synom Bożym. *RejPos* 57, 57, 58 [2 r.], 301.

»syn pierworodny (Izrael)« = *lud izraelski* (2): rzecze Iakob/ Pánie/ wżak theż fá twoi synowie nie thylko moi/ boś rzekł/ fyn moy pierworodny Izráel *BielKron* 463; *CzechRozm* 143v.

»pierworodny syn diabelski« (1): Polikárpus/ [...] gdy potkał ná vlicy Márcyoná Heretyká/ á on mu rzekł: znay fię do mnie Polikárpie: odpowiedział: Znam cię być pierworodnym synem Dyabelłkim. *SkarŻyw* 59.

[»syn pierworodny ludu Izraelskiego« = *Chrystus*: Otóz człowiecze Chrześcijáńłki dnia dżiśieyfżégo Pan CHriřtus/ iákoby ieden z synów pierworodnych ludu Izráelłkiégo/ iefł odkupion/ y ofiárowan *BialPos* 260 (*Linde*).]

»synowie pierworodni« = *apostołowie* (1): Iáko chorążowie tey piechoty byli wielcy Apoštołowie/ y oni fynowie pierworodni/ one Duchá S. pierwiałtki/ cudotwórcy/ y łłupy wżytkiego kościoła *SkarŻyw* [407].

»pierworodny z, od umarłych« = *pierwszy zmartwychwstały, dzięki któremu wszyscy zmartwychwstaną* (6:1): [*Jezus Krystus*] który iełt łwiádek wierny/ pierworodny z vmárłych [*primogenitus mortuorum Vulg Apoc 1/5*] *RejAp* 6; *WujJudConf* 122v; Ale Jezus Chrístus/ iełt pierworodnym od vmárłych/ y on łam tylko wzbudzony będąc z grobu wżięty iełt do oney wieczney chwały: do ktorey iełtżcze żaden z vmárłych nie przyłzedł. *CzechRozm* 194; *ReszPrz* 9; Y on [*Syn Boży*] iełt głową ćiałá kościelnego/ który iełt początkiem/ pierworodnym z vmárłych [*primogenitus ex mortuis*]: áby on miedzy wżytkimi przodkował *WujNT Col 1/18* [*przekład tego samego tekstu: WujJudConf, ReszPrz, WujNT Aaaaaa4v*], *Apoc 1/5, Aaaaaa4v*.

a) O Chrystusie jako synu Boga (29) :

Wyrażenia: »pierworodny między bracią« = *primogenitus in multis fratribus PolAnt, Vulg* (4): *BibRadz Rom 8/29, II 120c marg*; Abowiem ktore on przeżyźzał/ te też przenáznaczył/ áby byli podobni obrázowi Syná iego: żeby on był pierworodnym miedzy wielá bráćiey *WujNT Rom 8/29, Aaaaaa4v*.

»syn (Boży) pierworodny« (14): Iezus Chrístus/ iełt pierworodnym y włálnym Synem Bożym *CzechRozm* 60, 11v, 33v, 41, 59v, 60 [3 r.] (13); Zadna rzecz nieiełt/ ktoraby nas niewiodłá do miłóści y łácnego vbłágánia: y práwo przyrodzone/ y náłz pożytek/ y oycá onego przykład/ który nam pierworodny fyn [*primogenitus filius*] iego Zbáwiciel náłz/ przed oczy kładzie. *ModrzBaz* 67v.

»pierworodny wszego (a. wszystkiego) stworzenia, przed(e), nad wszystkim (a. wszem) stworzeni(e)m« (7:3:1): dla ktorey zupełney nád wżzemi rzeczámı zwierzchnóści/ zowie go [*św. Paweł Chrystusa*] pierworodnym to iełt przoduiącym nád wżytkim łtworzeniem *CzechRozm* 37, 32, 37v; Ten który łię národził z niewiáłty/ iełt fyn Boży/ á który iełt vkrzyżowan/ iełt pierworodnym wżzego łtworzenia *CzechEp* 197, 240, 315; Który [*Chrystus*] iełt [...] národzony przed wżytkim łtworzeniem (*marg*) pierworodny wżzego łtworzenia. L. (-) [*Primogenitus omnis creaturae*] *WujNT Col 1/15*; łam Syn Boży ták o łobie mówiąc: łam z vłt nawyżłżzego połzedł pierworodny przede wżzem łtworzeniem. *WujNT* 696, *Aaaaaa4v*; *SkarKaz* 486a [2 r.].

b) Stworzony jako pierwszy a. dawno stworzony; najdawniejszy (6) :

Wyrażenia: »pirworodny anjoł« (1): wiele pan Bog łamał dekretow łwych: á nád pokornemi á nád łpráwiedliwemi zázwđy okázował miłofierdzie łwoie [...]. Iáko też to okázal y nád *Luciferem* chocia to był pierworodny Anioł iego *RejPos* 56v.

»człowiek, syn pierworodny« = *Adam* (1:1): *BielKron* 155v; Bo Adám był fyn pierworodny Bogá wżzechmogącego/ ktoremu dano było Krolełtwo tego łwiátá *HistRzym* [39]v.

»kościół pierworodny« (1): Biskupi y páłterze y kóściół połedni wżytkich łwiekow mieli y máią tegoż Duchá S. ich łpráwuującego/ ktorego mieli Apoštołowie y kóściół pierworodny. *WujNT* 366.

»pirworodne stworzenie« (1): Pan [...] nád tobá łáłkę okázal raczył/ zrzuciłwłszy z onego błógołłáwionego mieyłcá z Máyełtatu niebiełskiego ono łláchetne piworodne łtworzenie łwoie/ onego *Luciferá RejPos* 57.

»pierworodna przed wszystkim stworzeniem« = *Maryja (1)*: ya zuft nauyfłego uyźlam a byłam pyeruerodną przedwzytkym łtworzenym *PatKaz III 98v*.

α. W funkcji rzeczownika (58) :

»pierworodny« = *syn urodzony jako pierwszy (46)* : národzylifye Iozefowi dwa łynowie [...] y wezwał imię pirworodnemu Manafes *HistJóz C, Dv; Leop Gen 41/51, 2.Par 21/3, Sap 18/13; BibRadz Gen 10/15, I 6d marg, Ex 6/14, 1.Par 8/39, Mich 6/7*; Adoniás tedy łyn czwarty Dawidow/ będąc pirworodnym po zefłzey bráciey miał nádzyeię ná łtolcu oycowłkim zołtác *BielKron 74, 14, 18; BudBib Gen 25/13, 43/33, 48/14, Ex 11/5, Iudic 8/20 (9); SkarŻyw 346, 480; CzechEp 211 [2 r.]*; Pierworodnym lepak tego zową/ przed ktorym fię żaden nie vrodził; chocia by fię y po nim nikt nie národził. *WujNT 5, 5 marg, Aaaaa4v; [Piérworodni Pánu Bogu poświęceni. BielPos 259 marg]*.

Wyrażenia: »pirworodny między bracią« (1): Abráám/ Dawid/ y inłzy pirworodni miedzy brácią byli/ nád ine dołthoynieyłzymi *GrzegŚm 42*.

»pirworodny u matki« (1): ewányeliłci zmyenkę czynią o bráciey páńłkyey: albo iż on był pirworodnym v mátki łwey *KromRozm II r4v*.

Przen (16) : *WróbŻołt 88/28; BibRadz Hebr 12/23; CzechRozm 104v*; A ia go [*Dawida*] piérworodnym v łiebie połožę/ Y włzytkim łwiátá tego Tyránnóm przełožę [*Vulg Ps 88/28*] *KochPs 134*; Alełcie przyłtapili do gory Syońłkiey/ y miáłtá Bogá żywego/ Ieruzálem niebiełskiego/ y do wiela tyłięcy zgromádzonych ániołow: y do kołłciołá pierworodnych/ łpifánych w niebie *WujNT Hebr 12/23*.

pirworodny u kogo (2): Karzże łie też tedy tym káždy Krzełłciáńłki człowiecze/ ktorył ielł prawie pirworodny v Pána łwoiego/ á odrodzileł łie z nowu przez krzełł á przez Duchá s. *RejPos 56v, 57*.

a) O Chrystusie jako synu Boga (9) : A záłię gdy w wodzi pirworodnego ná łwiáth/ powieda: A niech łię mu kłániáią włzyłcy Aniołowie Boży *BibRadz Hebr 1/6*; Wyznam go też być pierworodnym: ále nie łtąd/ żeby on napierwey vrodzony był niź inłzy ludzie/ [...] lecz łtąd/ iż mu Bog y ołciec iego oddał włzyłtkie inłze rzeczy [...] A nád włzyłtkim go Pánem vczyńił/ y práwo pierworodłtwa dał. *CzechRozm 33, 33 marg, 60, 60v, 61; SkarŻyw 112; WujNT Hebr 1/6; SkarKaz Ooob*.

»pierworodne« = *pierwsze dziecko; primogenitum PolAnt (6)* : *BibRadz Ps 135/8; BielKron 37v*; Cefarż [...] włlyźzał po trzełcie głos rzekący iemu: Vłciekay/ vłciekay vłciekay bo to pierworodne będzie żięciem twym. *HistRzym 133v; BudBib Ex 11/5 [2 r.], 12/12*.

»pierworodne« = *pierwszy płód zwierzęcia; primogenitum PolAnt; primitivum Vulg (6)* : *BibRadz Gen 4/4*; A włzákółż pierworodnego krowiego/ ábo pierworodnego owczego/ á bo pierworodnego koziego/ nie małż odkupowác: bo to łwięte *BudBib Num 18/17; WujNT Hebr 11/28*.

pirworodne czego (1): Táłże y Abel łpráwował ofiáry z pierworodnych owczárń łwoich [*de primogenitis pecudum suarum*]/ y z łłufłołci ich. *BibRadz Gen 4/4*.

2. Zwiáżany z pierworóđłtweł, wynikający z pierworóđłtwa (5) :

Wyrażenia: »błogółławieńłstwo pirworodne« (1): Rebeká powiedzylá łakobowi łłowá łzákowe/ y kazálá mu łobie przywełł dwoie koźłát/ ktore rad iadał łzák/ y vwárzylá ie á kazálá niełł łzákowi miáłto Ezau/ áby mu dał błogółławieńłstwo pirworodne pirwey niź vmrze *BielKron 14*.

»prawo pierworodne« (4): *SkarŻyw* 346; Dowmant [...] zebrał woysko z Płkowskiej y Nowogrodzkiej Ruśi/ chcąc woyną dochodzić prawá swego pierworodnego pod młodszym Brátem *StryjKron* 360, 360; *SkarKaz* 121a.

3. *Wrodzony, przyrodzony, z którym się ktoś urodził* (173) : [Chrystus] miał nas od wśfch pierworodnych wćilkw ośwobodzić *RejPs* 103.

Wyrażenia: »łaska pierworodna« (2): A dárowne y niebieskie ty mu dáne są przywileie/ ktore się in gratia et iustitia originali/ to ieft w łáńce [!] y śpráwiedliwości pierworodney zámýkáią. *SkarŻyw* 260, 260 *marg.*

»prawość pierworodna« (2): duśzá/ oná práwością pierworodną obdárzona/ ożywiác ciało ná wieki moglá *SkarŻyw* 260, 261.

»skłonność pierworodna« (1): grzech zgoła/ rozumiey oná skłonność pierworodna ku grzechowi/ to ieft żądze y namiętności cielesne w cieles wáżym śmiertelnym *WujJud* 90v.

»pierworodna sprawiedliwość« = *bezgrzeszność* [szyk 14:5] (19): łáńka boza komu yá da myly bog rowna są pyerworodney śpráwiedliwóśczy *PatKaz I* 5v, 5v, 6 [4 r.], 6v, 16, 16v [3 r.], 17v; powiádáią że w pierworodney śpráwiedliwóści dźiatki sýe rodzą/ niewinné od grzéchu *BiałKat* 253v; po stráconey tey pierworodney śpráwiedliwóści dobrze czynić ludziom/ ieft iáko przeciw wodzie płynąc. *SkarŻyw* 261, 260 [3 r.], 261 [2 r.].

Zestawienie: »grzech pierworodny« = *culpa congenita, nativa labes, primigenia noxa, originale crimen vel peccatum, primigenium peccatum* Cn [szyk 111:40] (151): twoja milá matuchna bez pierworodného grzéchu poczęta/ ślufńno aby z duśzą ij s ciałem w niebo wzięta. *OpecŻyw* 179v, 179v; *PatKaz I* 1, 3v, 4v [2 r.], 5v, 6 [2 r.] (28); wśzelky zoczcza y matky rodzączy wpada wpyerworodny grzech náżych pyerwżych rodzyczow *PatKaz II* 66, 25v, 31v, 34v, 35v (33); *PatKaz III* 93 [4 r.], 94, 96v, 136 [2 r.]; *WróbŻółt* Ev, K6; Maczanie/ albo zanorzenie w wodzie dziecięcia/ znamionwie zgładzenie/ a vmartwienie grzechv pierworodnego. *SeklWyzn* d3v, d3v, d4; *SeklKat* Q4; *RejKup* p4v; *KromRozm II* a4v; *KromRozm III* B6; Bo krzeft yeft fákráment táki/ ktory czyni nyemowyátká od wśfelkyyey zmázy á przymyothy grzechu pierworodnego/ zdrowe *GliczKsiąż* Dv; *LubPs* T6; *SeklPieś* 31v; *KrowObr* 46v, 159v; *BibRadz I* 63 *marg*; *BielKron* 37v, 224, 225v [2 r.]; *HistRzym* [118]; *RejPos* 2, 15v [3 r.], 16v, 17 (20); *BiałKat* 253v; *RejZwierc* 124v, 196v, 197v; *WujJud* 26 [2 r.], 63, 63v, 90, 160, Mmv; odkupił nas Pan náśz od wśzelkyy niepráwości/ wczynił tedy dofyć nie tylko zá pierworodny grzech/ [...] ále zá wśzytki grzechy wśzech ludzi. *RejPosWstaw* 22; *CzechRozm* 222v; *KarnNap* A4, F2v; *SkarJedn* 273; *SkarŻyw* 91, 268, 358; *CzechEp* 192; *LatHar* 476, 477, 500, 548, 566, 672, 677; *WujNT* 237, 541 [2 r.], Yyyyy3v, Aaaaa4v; *WysKaz* 26, 27, 32; *PowodPr* 35; *SkarKaz* 577b [2 r.], Oooov [2 r.]; *SkarKazSej* 696b.

4. *W Starym Testamencie: o pierwszych zbiorach plonów przeznaczonych na ofiarę dla Boga; primitiae, primitivum* PolAnt (9) : *KromRozm II* i3v; Święto Zniw zboż pierworodnych z robot twoich/ ktoreś śiał ná polu twem/ y Świętho Zbieránia przy dokończeniu roku/ gdy tve zboża z polá zbierześz. *BibRadz Ex* 23/16, *Lev* 23/10, 17, *Neh* 13/31; Kápłany [...] w kościelech wćźciwie śtali w śzáciech ofobnie kóśztownych/ á pierworodne rzeczy ták z dobytká iáko z zyemie bieráli *BielKron* 14, 6v.

α. *W funkcji rzeczownika:* »pierworodne« (2) : Primitiae, pirvorodne, sunt primae partes fructuum deo offerendae. *BartBydg* 123.

pierworodne czego (1): Pierworodne też zboż/ winá/ y oliwy/ także y pirwíze łrzyżenie wełny z owiec ma mu być dane. *BibRadz Deut* 18/4.

Synonimy: 3. przyrodzony, wrodzony.

Cf **[PIERWONARODZONY]**, **PIERWORODEK**, **[PIERWORODZIENIEC]**,
PIERWORODZONY, **PIERWOURODZONY**